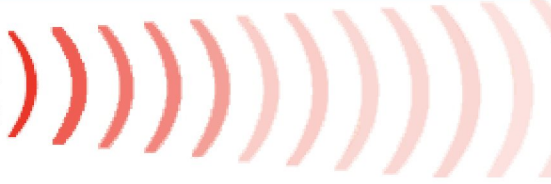

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

Valtionvarainministeriö
Antti Helin
antti.helin@vm.fi
valtiovarainministerio@vm.fi

Viite Lausuntopyyntö arviomuistiosta - julkisen hallinnon tietojärjestelmiä koskevan sääntelyn kehittämistarpeista, vastausaikaa annettu 13.9. asti

Asia Lausuntovastaus Vammaisfoorumilta

Vammaisfoorumi ry on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta henkilöä.

Vammaisfoorumi kiittää valtionvarainministeriötä mahdollisuudesta lausua arviomuistiosta, ja etenkin Antti Heliniä saamastamme lisääjasta 13.9 asti.

Vastauksena kysymyksiinne esitämme seuraavaa:

1. Kommenttinne arviomuistiosta tehdystä nykytilan kuvauksesta

Vammaisfoorumi pitää arviomuistion nykytilan kuvausta oikeanlaisena. Kappaleeseen 5 (Tietojärjestelmien kehittämiseen kohdistuvat vaatimukset) sekä kappaleeseen 6 (Tietojärjestelmille laissa säädetyt toiminnalliset ja tekniset vaatimukset), olisi kuitenkin syytä lisätä myös yhdenvertaisuuslainsäädännöstä kumpuavaa normistoa. Perustuslakimme ja kansainväliset sopimukset kieltävät niin suoran kuin välillisen syrjinnän. Yhdenvertaisuuslakimme edellyttää kohtuullisia mukautuksia sekä yhdenvertaisuuden edistämistä viranomaistoiminnassa. Vammaisfoorumi yhtyykin yhdenvertaisuusvaltuutetun hyvin sanoittamaan huomioon tältä osin:

” Yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaisesti tietojärjestelmien kehittämistä, käyttöä ja siten järjestelmien käyttöönoton vaikutuksia ja tarpeita on arvioitava kussakin tilanteessa aina yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta. Yhdenvertaisuuslain 5 § sekä perustuslain 22 § ja 6 § huomioiden viranomaisen ei tule kehittää ja käyttää tietojärjestelmiä, tekoälyä ja automaattista päätöksentekoa tavalla, joka olisi perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisveloitteen tai yhdenvertaisuuden edistämisveloitteen kanssa ristiriidassa. ”

Myös YK:n vammaisyleissopimus sisältää velvoitteita, jotka olisi syytä huomioida lainvalmistelussa. Mainitsemme tässä alla joitakin keskeisiä velvoitteita. Lista ei ole tyhjentävä.

Yleiset periaatteet

3 artikla

Yleiset periaatteet

YK: vammaisyleissopimuksen periaatteina ovat:

- c) täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan;
- e) mahdollisuuksien yhdenvertaisuus;
- f) esteettömyys ja saavutettavuus;

Yleiset velvoitteet:

Artikla 4.1.

1. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. Tätä varten sopimuspuolet sitoutuvat:

- a) toteuttamaan kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset ja muut toimet tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöönpanemiseksi;
- c) ottamaan huomioon vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien suojelun ja edistämisen kaikissa politiikoissa ja ohjelmissa;"

Artikla 4.3. osallistamisvelvoite:

" 3. Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevilla päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta."

9 artikla

Esteettömyys ja saavutettavuus

1. Jotta vammaiset henkilöt voisivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla, sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet varmistakseen vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla. Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan muun muassa:

- b) tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin, sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut mukaan lukien.

2. Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla:

g) edistetään uusien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien, myös internetin, saavutettavuutta vammaisille henkilöille;

h) edistetään saavutettavien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien suunnittelua, kehittämistä, tuotantoa ja jakelua varhaisessa vaiheessa siten, että näistä teknologioista ja järjestelmistä tulee saavutettavia mahdollisimman alhaisin kustannuksin.

12 artikla

Yhdenvertaisuus lain edessä

5. Jollei tämän artiklan määräyksistä muuta johdu, sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset ja tehokkaat toimet varmistaakseen vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden omistaa tai periä omaisuutta, hoitaa taloudellisia asioitaan ja saada yhdenvertaisesti pankkilainoja, kiinnityksiä ja muita luottoja sekä varmistavat, ettei vammaisilta henkilöiltä mielivaltaisesti riistetä heidän omaisuuttaan.

31 artikla

Tilastot ja tietojenkeruu

1. Sopimuspuolet sitoutuvat kokoamaan asianmukaista tietoa, muun muassa tilasto- ja tutkimustietoa, jonka pohjalta ne voivat muodostaa ja toteuttaa menettelytapoja tämän yleissopimuksen soveltamiseksi. Tämä tieto on koottava ja sitä on ylläpidettävä noudattaen:

a) oikeudellisia takeita, muun muassa tietosuojalainsäädäntöä, jotta varmistetaan luottamuksellisuus ja vammaisten henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen;

b) kansainvälisesti hyväksytyjä normeja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sekä tilastojen laadinnan ja käytön eettisiä periaatteita.

2. Tämän artiklan mukaisesti koottu tieto eritellään tarvittaessa, ja sen avulla helpotetaan sopimuspuolten tähän yleissopimukseen perustuvien velvoitteiden täytäntöönpanon arvioimista sekä tunnistetaan ja käsitellään niitä esteitä, joita vammaiset henkilöt kohtaavat käyttäessään oikeuksiaan.

3. Sopimuspuolet vastaavat näiden tilastojen levittämisestä ja varmistavat niiden saavutettavuuden vammaisille henkilöille ja muille.

2. Kommenttinne tietojärjestelmistä sääntelykohteena

3. Millaisia yleisiä vaatimuksia tietojärjestelmien toiminnallisuuksille pitäisi lainsäädännöllä asettaa?

Tietojärjestelmien tulisi olla saavutettavia eri käyttäjä rajapinnoissa. Vammaiset henkilöt tulisi huomioida niin asiakkaina kuin järjestelmien viranomaiskäyttäjinä sekä muissa mahdollisissa rooleissa. Myös kielelliset oikeudet, kuten molemmat kansalliskielet sekä esimerkiksi suomen – ja suomenruotsin viittomakieltä käyttävien tarpeet tulisi tunnistaa jo järjestelmiä suunniteltaessa, jotta nämä toimisivat myös näille käyttäjäryhmille.

Arviolta 700 000 ihmistä Suomessa hyötyisi myös selkokielestä, joten myös suomen- ja ruotsinkielisen selkokielen käyttäjät on syytä tunnistaa potentiaalisina järjestelmän käyttäjinä.

Esimerkiksi terveydenhuoltojärjestelmissä puutteelliset kieliversiot voivat pahimmassa tapauksessa vaarantaa hoidon laadun ja toteutuksen ja siten myös potentiaalisesti asettaa käyttäjien terveyden alttiiksi.

Edellinen huomio voi päteä myös tietyssä määrin sosiaalihuollon palveluihin – esimerkiksi huolimattomasti toteutettu kuljetuspalvelu voi altistaa käyttäjän tapaturmille, vaaratilanteille ja heitteillejätölle.

4. Millaisia olennaisia teknisiä vaatimuksia hallintoasioita käsitteleville tietojärjestelmille pitäisi lainsäädännöllä säätää?

Ks. Vastaukset 1 ja 10.

5. Millaisia vaatimuksia, kuten dokumentointivaatimuksia, tietojärjestelmien kehittämiselle pitäisi lainsäädännöllä säätää?

Vammaisfoorumi yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemykseen yhdenvertaisuusarvioinnin tarpeellisuudesta sekä sen riittävästä dokumentoinnista esimerkiksi automaattisessa päätöksenteossa ja tosiasiallista hallintotoimintaa suunniteltaessa.

6. Miten lainsäädännöllä tulisi varmistua virkavastuun toteutumisesta ja kohdistumisesta, mitä tulee tietojärjestelmien kehittämiseen, käyttöönottoon ja käyttöön, sekä tietovarantojen käyttöön?

7. Mitä edellytyksiä tietovarannoille, niiden laadulle tai niiden käytölle tulisi lainsäädännössä asettaa, jotta niitä voidaan käyttää osin tai täysin automaattisessa päätöksenteossa?

8. Miten tietoturvallisuuden arviointia ja arviointijärjestelmää koskevaa lainsäädäntöä tulisi kehittää? Entä erityisesti viranomaisten tietojärjestelmien arvioinnin osalta?

9. Kommentit muistiossa todetuista sääntelytarpeista yleensä

10. Muut yleiset kommentit arviomuistiosta

Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta lausua. Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö. Vammaisfoorumi edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien ja osallisuuden toteutumista yhteiskunnassa.

Vammaisfoorumi yhtyy työryhmän näkemykseen siitä, että hyvän hallinnon ja oikeusturvan vaatimukset varmistetaan jo ennakkollisesti erilaisten tietojärjestelmien kehittämisessä ja käyttöönotossa.

Vammaisfoorumi yhtyy myös yhdenvertaisuusvaltuutetun kantaan siitä, että katsomme erittäin tarpeelliseksi, että vaikutustenarviointivelvoitteesta säädetään erikseen tietojärjestelmiä koskien ja siten, että sääntelyssä kiinnitetään nimenomaisesti huomiota yhdenvertaisuuden edistämismittareihin ja -tavoitteisiin. Vammaisfoorumi peräänkuuluttaa erityisesti vammaisvaikutusten arviointia. Arvioinnissa tulisi huomioida mm. päätöksentekojärjestelmän päätöksenteon lainalaisuudet ja mahdolliset seuraukset käyttäjäryhmälle, kuin myös vammaiset ihmiset järjestelmän asiakas- ja viranhaltijakäyttäjinä.

Vaikutusarvioiden lisäksi olisi syytä vahvistaa menettelysääntöjä siten, että vammaiset ihmiset ja kokemusasiantuntijat osallistetaan jo aikaisessa vaiheessa järjestelmän suunnittelua järjestelmän saavutettavuuden ja toiminnallisuuden varmistamiseksi. Osallistamismittari on syytä huomioida kaikissa suunnittelun vaiheissa. YK:n vammaisyleissopimus velvoittaa tähän, mutta olisi tarkoituksenmukaista myös säätää tästä kansallisesti.

Helsingissä 13.9. 2021

Sari Kokko

Pirkko Mahlamäki

Puheenjohtaja

pääsihteeri

Vammaisfoorumi ry

Vammaisfoorumi ry

Lisätietoja:

Elias Vartio, Juridiskt ombud, SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder r.f. elias.vartio@samsnet.fi 040 519 6598

Saara Kokko, Neuvontaläkare, Utvecklingsförbundet ry
saara.kokko@utvecklingsforbundet.fi 040 664 1493